

NEDAR I GUARDAR LA ROBA. UNA ACTITUD POLÍTICA DE VERDAGUER

Isidor CÒNSUL

La comunicació que presento a la vostra consideració parteix d'un dels pocs exercicis estrictament periodístics de Jacint Verdaguer, i em cal matisar que amb l'expressió «estrictament periodístics», deixo de banda el conjunt memorialístic *En defensa pròpia*, i també els papers de viatges, per a concretar-me en una crònica molt puntual, *La romeria a Sant Francesch s'hi moria*, publicada a «La Veu del Montserrat» el 14 d'octubre de 1882 i no recollida, encara, en cap volum de prosa verdagueriana.

Ara bé, aquest raport de la romeria franciscana em serveix, sobretot, de subterfugi i de coartada per a una llarga perifrasa prèvia que embasti i miri d'argumentar la mica d'estirabot del títol, això de *Nedar i guardar la roba. Una actitud política de Verdaguer*. Vull dir que, si no vols per força, em cal començar parlant d'una de les campanyes religioses més importants del darrer terç del segle XIX: la celebració del setè centenari del naixement de Sant Francesc d'Assís, festejat a Catalunya amb una gran dignitat, però només com el ressò esmorteït de l'amplíssim moviment apologetic, periodístic i bibliogràfic desplegat sobretot a Itàlia.

Per terres italianes, el centenari franciscà començà a preparar-se l'estiu de 1878, quatre anys abans de l'efemèrides, amb una voluminosa publicació periòdica de títol eloqüent «Il settimo Centenario de la nascita di S. Francesco d'Assisi»¹. En canvi, per aquests verals nostres, no se'n donà notícia fins tres anys després, el setembre de 1881, en un article a «Revista Franciscana» que incorporava la torna d'una notòria esllavissada cronològica: *Celebración del séptimo centenario de la muerte de Nuestro Seráfico P. San Francisco*². Tot i l'errada, la referència de «Revista Franciscana» és la més matinera que he trobat entre les publicacions religioses de Catalunya. És tardana si ho comparem amb la previsió organitzativa italiana i tanmateix és estrany si pensem que Ramon Boldú, provincial dels franciscans a Catalunya, havia col·laborat des del primer número a «Il settimo centenario de la nascita di S. Francesco d'Assisi».

Darrera d'aquesta primera notícia s'hi troba, de fet, la petició de Marcellino de Civezza, peça cabdal de l'orde a Itàlia, un dels motors del projecte de celebració franciscana i amic, de temps enrere, de Ramon Boldú. Marcellino de Civezza informa d'un monument que es vol bastir, a Assís, a l'indret on el Sant rebé el baptisme, i demana del franciscanisme català una doble aportació: econòmica de cara al monument i militant per a la divulgació del cente-

nari. Fou llavors que «Revista Franciscana» es posà en moviment, escalfà motors per a l'esdeveniment, obrí una subscripció per a col·laborar en les despeses del monument i llançà una crida a la participació de tothom.

Fins al mes de març de 1882, només «Revista Franciscana» es féu ressò dels preparatius del franciscanisme italià davant de l'efemèrides del setè centenari. La incorporació d'altres sectors de l'església i la conversió de tot plegat en una gran manifestació religiosa fou un procés que, a casa nostra, no començà fins a l'estiu de 1882, i encara perquè fou precedit d'una crida papal i el vist i plau de Lleó XIII a tot allò que cuinava el franciscanisme italià.

La cosa va anar així: el març de 1882, «Revista Franciscana» reproduí una informació manllevada de «L'Osservatore Romano» que parlava d'una junta d'eclesiàstics i de seglars eminents constituïda a Roma per festejar el centenari. En un altre paràgraf de la mateixa pàgina comentava l'audiència de Lleó XIII a la Joventut Catòlica Italiana, a la qual havia exhortat *que també ells en el pròximo Centenar vayan á visitar el sepulcro del Serafin de Asís, alistándose al mismo tiempo a la «Tercera Orden de san Francisco»*³.

Fou llavors que, seguint les consignes de Roma, la Joventut Catòlica de Barcelona s'organitzà i, a començaments de juliol, publicà una nota a «Revista Franciscana» i a «Revista Popular» que explicava la seva voluntat de seguir l'exhortació de Lleó XIII *y por ello acordó proceder a la celebració de dicho Centenario, confiando su organización a la Comisión que suscribe, la cual se honra invitándoos á que cooperéis con vuestra fervorosa piedad a la realización de sus trabajos*⁴. Ara bé, davant de les dificultats de peregrinar fins a Assís i recordant que Sant Francesc *ejerciò en tierra catalana su serviente apostolado*, es decidí que la peregrinació fos a *la humilde capilla de San Francesch Almoina, de la ciudad de Vich*. L'objectiu era reconèixer el Sant com a co-patró de la Joventut Catòlica del Principat *y nutrir las filas de su Tercera Orden de Penitencia por el Papa León XIII repetidamente recomendada*⁵.

La comissió organitzadora era presidida per Ramon Boldú i comptava amb el suport de dos vice-presidents, Fèlix Sardà i Salvany i Lluís de Cuenca i de Péssimo, aquest darrer president de la «Joventut Catòlica de Barcelona». La comissió s'arrodonia amb una llista de vocals, entre els quals s'hi comptava Jacint Verdaguer. I aquest és un detall que cal emfasitzar per a l'argumentació d'aquesta ponència. Dues setmanes després que sortís la nota de convocatòria, Sardà i Salvany escrivia al jesuïta Celestí Mates en aquests termes: *Como habrás visto, estamos armando el centenario catalán de S. Francesch, y queremos ir a Vich en romería y levantar toda aquella montaña. Preside el P. Boldú, y soy yo vicepresidente. La junta es casi toda de la romería Nocedal. És a dir, una junta integrista. I ara fixem-nos en el detall més estratègic de la jugada que afegeix a la mateixa carta: Se ha oficiado al Obispo, notificándole el proyecto, la formación de la junta, y pidiéndole la bendición. Exactamente como se hizo con lo de Roma. Con lo cual se le ha puesto en una callejuela sin salida. Si acepta y bendice, se contraria con lo que hizo entonces. Si no bendice, se opone al Papa que en una alocución ha recomendado a las Academias*

*que formasen peregrinaciones a los lugares franciscanos (...) El caso es que el Obispo, hasta hoy no ha contestado que yo sepa*⁶.

I permeteu-me, encara, un breu excurs que faci més aclaridor l'embolic. La romeria Nocedal a la qual es refereix Sardà i Salvany fou un projecte frustrat de l'any anterior, el 1881, que volia organitzar una peregrinació massiva a Roma en acte de desgreuge per les irreverències de què havia estat objecte el cadàver de Pius IX quan era traslladat des del Vaticà a la basilica de Sant Llorenç «extra muros». Senzillament, una colla de ciutadans romans volia llençar el fèretre al Tiber. La peregrinació de desgreuge, aprovada i esperonada des del Vaticà, topà amb la reticència episcopal catalana en un punt cabdal: qui l'organitzava i dirigia, aquesta peregrinació? Els integristes, acostumats a tirar pel dret, ja s'havien posat en moviment i pretenien coparla. Els bisbes s'hi oposaren i, després d'un temps d'estira i arronsa, l'episcopat acabà sortint-se amb la seva. Es frustrà la peregrinació conjunta comanda per l'integrisme, i de Roma mateix arribà el vist i plau per a peregrinacions diocesanes i conduïdes pels bisbes respectius. El bastió més sòlid d'aquesta estratègia jeràrquica havia estat Benet Casamitjana, arquebisbe de Tarragona.

La divergència entre l'episcopat català i l'integrisme fou eix d'un llarg debat durant tota la dècada dels vuitanta, que ara no és el moment de detallar, però, si us abelleix, podeu seguir-la en el documentadíssim volum de Joan Bonet i Baltà i de Cassimir Martí, *L'integrisme a Catalunya. Les Grans Polèmiques (1881-1888)*, del qual, òbviament, manllevo més d'una informació. Sigui com sigui, en el pols de la peregrinació a Roma, el combat es decantà a favor de la crossa episcopal. L'octubre de 1882, però, en la gran concentració a «Sant Francesc s'hi moria», la victòria fou, com veurem, per a l'estratègia integrista.

I ja el darrer punt d'aclariment. El primer brot de polèmica entre l'episcopat i l'integrisme era també de l'any anterior, el 1881, amb motiu del projecte de la «Unión Católica». A grans trets, «Unión Católica» era una iniciativa similar a la que s'havia impulsat a França en el sentit de reclamar la unió dels catòlics per damunt de les bandositats polítiques i defensar, només, els interessos estrictament religiosos. La plana major de l'integrisme espanyol va interpretar-ho com una jugada que volia fusionar catòlics i liberals, i s'hi oposà amb contundència des de bon començament. Jaume Collèl, en canvi, s'hi adherí des de «La Veu del Montserrat», la qual cosa motivà les primeres atzagaiades de «El Correo Catalán» contra el canonge vigatà. L'argument de Collèl era elemental i consistia a posar-se al costat de la jerarquia que havia donat el vist i plau a «Unión Católica». Tot plegat vol dir que, en els mesos als quals ens estem referint, hi havia un rerafons de profunda divergència entre el sector integrista català —«Revista Popular» i «El Correo Catalán»— i l'opció representada per «La Veu del Montserrat». La cosa, si voleu, s'havia complicat encara més amb l'arribada a Barcelona del dramaturg José de Echegaray que, com a enginyer, formava part d'una comissió que havia de dictaminar sobre un projecte de ferrocarrils. Des de «La Veu del Montser-

rat» s'havia suggerit que el dramaturg fos ben rebut i que se li dedicés una vetllada literària. El suggeriment fou denunciat des d'«El Correo Catalán» tot acusant *a los calurosos elogiadores de las obras dramáticas del ex ministro radical, cuyas tendencias, principios y procedimientos ha condenado unánimemente la prensa religiosa de España*. Alhora, el mateix diari clamava contra «La Veu del Montserrat» per seguir, de temps enrere, un camí sense nord, sense lògica i sense objectius determinats⁷. Verdaguer, conscient de la gravetat de la picabaralla va escriure a Collell lamentant l'atzagaiada: *Estimat Jaume: no m'acabo de dar compte del «suelto» del «Correu» de diumenge: la marejada es molt fonda, quan se't dona una advertencia tan indigna*⁸. Ara bé, mirant amb una mica de detall la mateixa carta, hom s'adona que una certa desconexió de la realitat, sí que la devia tenir Verdaguer, perquè en la mateixa carta afegí: *una volta tens consellers tan bons com lo Dr. Sala y lo Dr. Sardà, no necessites de mes pobres advertencias*. Obviament, el Dr. Sardà esmentat és Fèlix Sardà i Salvany, bastió de l'integrisme català.

I és ara que comencem a entrar a l'eix d'aquesta comunicació. Verdaguer es trobava just al mig de les plantofades, jugava amb tots dos equips alhora i la veritat és que es fa difícil d'argumentar si el paper era representat de manera conscient o inconscient. Un punt inconscient sí que ho devia ser en la mesura que dona per fet que un dels consellers de Collell és Sardà i Salvany. Per aquesta mateixa raó i ja posats en la dinàmica del centenari franciscà, tornem a trobar el nostre poeta al mig de les batusses i alternativament embolicat amb els uns i amb els altres. Era membre de la comissió organitzadora que Sardà i Salvany havia qualificat d'integrista gairebé en la seva totalitat, i, d'altra banda, era un sacerdot vinculat a «La Veu del Montserrat» i com qui diu germà d'ànima de Collell.

Us proposo ara de repassar, amb una mica més de detall, l'estratègia d'ambdós bàndols centrant-ho ja en la festa del Setè Centenari Franciscà a Catalunya. Des de la primera crida, juliol de 1882, «La Veu del Montserrat» s'havia fet ressò del projecte, aplaudí la iniciativa, s'hi adherí d'immediat i posà els seus serveis a disposició de la junta organitzadora⁹.

Però, ai las!, l'oferiment de col·laboració de Collell no fou escoltat i sembla obvi que la causa era el divorci i la mala maror ja apuntada. El sectarisme integrista sembla que arribà a frec de la grolleria quan hom s'adona que el nom de Collell també s'oblida en la sub-comissió creada a Vic mateix per vetllar, amb més atenció, els detalls organitzatius de la festa. Tot i això, a desgrat d'aquest bandejament de la responsabilitat organitzativa, Collell desplega a «La Veu del Montserrat» una intensa campanya franciscana: suggerí a Verdaguer —vocal com ja s'ha dit de la comissió organitzadora— la redacció d'un romancer per vendre el dia de l'aplec a «Sant Francesc s'hi moria» i endegà una campanya de franciscanisme militant orientada en dos fronts: d'una banda informant puntualment dels moviments de la junta organitzadora dels actes a Catalunya i donant notícia, també, dels aspectes de més entitat de la celebració italiana. El sostre d'aquest apartat informatiu fou la publicació catalana de l'encíclica franciscana de Lleó XIII.

L'altre nus propagandístic sobre el centenari fou de tarannà cultural, amb poemes, tradicions, notícies històriques, articles de relació de Sant Francesc i les arts, i la traducció catalana de *I Fioretti...* I voldria emfasitzar aquest detall poc conegut de la traducció catalana, el 1882, de *I Fioretti...*, perquè el canonge no incorporà la seva traducció en el cos de la revista sinó en una mena de camisa —Collell en diu «el folletí»— que arrebossava la «Veu del Montserrat» per incorporar-hi publicitat, informació litúrgica i un calendari d'efemèrides vigatanes. Era una mena de suplement litúrgic de la revista i per aquest motiu ha desaparegut en gairebé totes les col·leccions relligades de «La Veu del Montserrat»¹⁰.

També les campanyes endegades per «Revista Popular» i «Revista Franciscana» contemplaven els dos eixos, informatiu i cultural, assenyalats en el cas de «La Veu del Montserrat». De tota manera, el component més peculiar de «Revista Popular» fou el rerafons polític i ideològic. Aquest era el tret distintiu de l'integritisme del setmanari, però atiat, en aquest cas, per una necessitat de desgreu conjuntural davant de dues celebracions religioses recents: el bicentenari de la mort del pintor Murillo, maig de 1882, i la preparació del tercer centenari de la mort de Santa Teresa de Jesús que coincidia, si fa no fa, amb els mateixos dies del centenari franciscà. Segons Sardà i Salvany, la maçoneria s'havia apoderat de la celebració de la santa castellana perquè la junta organitzadora era presidida pel cap del govern, Práxedes Sagasta i pel poeta Gaspar Núñez de Arce. El 22 de juny, en l'apassionat article *Que conste*, el sacerdot sabadellenc explicava que Práxedes Sagasta era Gran Orient de la maçoneria espanyola i que el poeta Gaspar Núñez de Arce havia fet un panegíric de Luter¹¹. «El Correo Catalán» denunciava, el 17 d'agost, que la maçoneria s'havia apoderat per enveja d'una idea que pertanyia de fet i de dret als catòlics: *La revolución no quiere que los elementos católicos se manifiesten, que se cuenten las masas honradas que oran y trabajan (...) Procuremos por nuestra parte hacer otras manifestaciones que atestigüen nuestro amor a la Santa. Pero no nos mezclamos con nuestros enemigos*¹². El mateix Sardà i Salvany, en carta a Verdaguer —11 de juny— manifestava: *Otro conflicto tenemos encima: el del centenario teresiano. Ya sabrás que se lo va a hacer suyo la francmasonería y que la Junta organizadora se reúne en Madrid en la Presidencia del Consejo de Ministros. Presidentes de la Junta Central Sagasta y el Cardenal Moreno. Me preparo a romper el fuego contra esta organización ¡Qué Babel, santo Dios! Segunda edición de lo de la Romería.*

*Estoy, amigo mío, tan angustiado por estas cosas, que de buena gana me retiraría a llorar en un rincón, si creyese poder prescindir del arma que Dios me ha dado.*¹³

El conflicte anterior, la celebració del bicentenari de la mort del pintor Murillo havia escalfat també els ànims. Els fets havien succeït a Sevilla, els dies 20 i 21 de maig, on s'havien organitzat unes festes religioses i d'exaltació a la Immaculada Concepció. Verdaguer hi participà amb el poema *Lo triomf de l'Inmaculada*¹⁴. Un dels actes consistia en una processó artísticoreligiosa

en la qual figuraven uns estendards amb reproduccions de diferents Puríssimes pintades per Murillo. La processó fou esbroncada i agredida pels carrers de la ciutat i una colla de manifestants acabaren cridant davant de la residència dels jesuïtes amb una absoluta passivitat de la policia. Les revistes religioses protestaren enèrgicament i els integristes remarcaren que les lògies maçòniques s'havien proposat d'acabar amb totes les manifestacions religioses a Espanya¹⁵.

Tot plegat ve a dir que els actes del centenari de Sant Francesc es presentaven com l'oportunitat d'una gran afirmació integrista i una mena de revenja o de desgreuge dels actes de Murillo i de Santa Teresa. Per aquesta raó, Sardà i Salvany dissenyà el romiatge com un acte essencial de política ultramontana. Ja m'he referit a l'estratègia de mirar que els bisbes catalans quedessin ben retratats, però la jugada no els acabà de sortir bé. Recordem, de nou, les cartes al jesuïta Celestí Matas i aquell *se ha oficiado al Obispo (...) con lo cual se le ha puesto en una callejuela sin salida. Si acepta y bendice se contraria con lo que hizo entonces. Si no bendice, se opone al Papa*¹⁶.

L'episcopat català, però, acceptà el repte i contestà. L'escrit del bisbe Urquinaona mostrava conformitat absoluta amb l'esperit de la festa i donava quaranta dies d'indulgència a tots els fidels que hi assistissin. També el bisbe Morgades, que acabava de ser consagrat a Vic, beneïa el projecte i hi manifestava, per torna, un interès de tipus particular: *me asocio con él, y cuando me sea conocido el programa de la fiesta, me reservo tomar la parte que mis ocupaciones me permitan (...) V. R. ya conoce mi antigua devoción al Santo Patriarca, por esto y por corresponder á los altos designios del Papa felizmente reinante, tendré un gusto especial en contribuir, en cuanto de mi dependa, al buen éxito de la peregrinación*¹⁷. Ignoro fins a quin punt la bona disposició dels dos bisbes aigualí els objectius de Sardà i Salvany, però, pel cap baix, afehiren emoció a la contesa.

Sardà i Salvany mostrà obertament quin era el seu trumfo en un parell d'articles publicats a «Revista Popular». El primer, *¿Se viene V. a la romería franciscana?*, sortí tres setmanes abans de la festa i el segon, *¿Romerías? ¿y qué se saca de eso?*, aparegué dues setmanes després de l'aplec¹⁸. En el primer explicava la necessitat d'aquest tipus de manifestacions en la conjuntura que vivia l'església: *Una Romería, sí, porque es lo que más entusiasmo á los buenos y más hace bufar de rabia y desesperación a los malos. Una Romería, porque nada hay tan público y ruidoso y alborotador como eso, y hoy día en particular convienen á nuestra propaganda las cosas públicas, muy públicas: ruidosas, muy ruidosas; que alboroten, pero que alboroten mucho, muchísimo en honra y gloria de Dios (...)*¹⁹. És a dir, Sardà i Salvany defineix una actuació al marge de la temàtica de l'efemèrides religiosa i vol convertir-la, sobretot, en una manifestació de força i en un acte de provocació. Recordo, novament, la carta a Celestí Matas, i les previsibles contradiccions del bisbe Urquinaona a l'hora de donar la benedicció del projecte. Aquestes actituds bèl·liques eren motiu de desaprovació per part d'altres sectors de l'església catalana més moderada. La jerarquia de les diòcesis de Vic i de Barcelona se

sentien més aviat incòmodes davant d'un espectacle histrionic que derivava, políticament, cap a formulacions d'ultramontanisme carlí.

L'altre article *¿Romerías? ¿Y qué se saca de eso?* fou publicat immediatament després de l'èxit de l'aplec franciscà. Hi imagina un catòlic de bona fe contrari als mètodes de l'integrisme al qual *hanlo echado a perder, como á tantos (...) las lecturas anfíbias y equilibristas y conciliadorescas que son su comidilla habitual. Y le han infundido éstas tan vivo horror á todo lo enérgico y decidido y radical en materia de procedimientos religiosos*²⁰. No és difícil d'imaginar que el retrat és una paràbola per referir-se a sectors concrets del catolicisme català d'aquell moment i, fins i tot, a la jerarquia episcopal catalana. D'això es lamenta la criatura: *Armamos una romería. Y salen echándonos en rostro que parece un «meeting». Pues qué, ¿y si quisiésemos nosotros reunirnos en público y ruidoso «meeting», acaso no habíamos de poder?*²¹ Això és, exactament, el que varen fer.

Crònica de la festa

El diumenge 8 d'octubre de 1882, els actes començaren amb l'arribada dels romeus a Vic. Dos trens especials havien sortit de matinada de Barcelona i un altre ho féu des de Granollers. La previsió, però, fou curta i molts pelegrins sortiren el dia abans o el mateix diumenge en trens ordinaris. A Vic el programa començà a les vuit del matí²². Ramon Boldú acompanyat de la comunitat franciscana del convent del Remei, una comissió de l'Acció Catòlica de Vic i la Junta Organitzadora de l'acte passà per l'estació a recollir els pelegrins, i formant una nombrosa processó es dirigiren a la catedral. Allí celebraren missa els bisbes Morgades i Urquinaona, acabada la qual s'organitzà la processó que havia d'arribar fins a l'ermita de «Sant Francesc s'hi moria». Eren les deu del matí segons la crònica de «Revista Franciscana», les onze a parer de «Revista Popular» i *entre onze horas y dotze*, segons l'article de Verdaguer a «La Veu del Montserrat». El mateix poeta explica l'ordre de la processó d'aquesta manera: *La Joventut Catòlica barcelonesa, iniciadora de la peregrinació, portava'l tabernacle del Sant entre duas fileras de Pares Franciscans, fent un hermós contrast ab la levita y lo corbati de nostres dies, lo hàbit burell com la ploma de la cogullada, la corda blanca de cinch nusos y las sandalias. Seguia la Joventut Catòlica de Vich, la Junta de la peregrinació, lo M. Illtre. Sr. Degà portant entre alguns Capitulars ab hàbits de chor. La «Vera-Creu», y per últim los illms. Senyors Bisbes de Vich y de Barcelona, que feren deguda honra á Sant Francesch en la persona d'un fill seu, lo zelosíssim R. P. Buldú, president de la Junta de la Romería*²³.

La processó era tan nombrosa que quan el cap ja havia arribat a Sant Francesc s'hi moria, encara sortia gent de la catedral, a gairebé una hora de camí. El cronista franciscà s'esplaià així: *al serpentear por los caminos, ofrecia la procesión un golpe de vista magnífico, pero al llegar a la ermita el espectáculo era sublime y traspasaba los límites de lo que pueda narrarse con*

la pluma. Aquella vastíssima llanura estava convertida en un mar de cabezas que ostentaban la encarnada barretina, la blanca mantilla y la negra capucha²⁴. La xifra de participants es calculà en 35.000 romeus que foren comptats a mesura que arribaven per agrupacions i sense prendre nota dels que ho feien pei seu compte. Per això «Revista Franciscana» calcula que no bajaban de cuarenta mil los peregrinos que asistieron a este acto, a pesar de lo cual no hubo de lamentar el más ligero incidente²⁵.

Mentida. Sí que n'hi hagué, d'incidents. Però miraren de tapar-los discretament. Eren històrics de família i no calia fer bugada davant de tothom. Els dos bisbes, per exemple, no pogueren prendre la paraula en l'esplanada de l'aplec. Ho explica l'arquebisbe de Tarragona, Benet Vilamitjana, en el seu informe al Nunci Rampolla, el 2 de març de 1883: *En octubre tuvo lugar la peregrinación franciscana a un santuario no muy distante de Vich. Todos los prelados de la provincia la recomendamos y asistieron personalmente los de Barcelona y Vich. Y al último se debió que fuera numerosísima, porque invitó a los párrocos de la comarca a que asistiesen oficial y solemnemente. Sin embargo los intransigentes tomaron sus medidas, anularon a los Obispos hasta el punto de impedirles hablar, como querían, cantando desafortadamente. El día que quiera sabrá el nombre de un sacerdote que se gloriaba de esta hazaña²⁶.*

De les tres publicacions que he seguit per fer la crònica de l'esdeveniment, només algun paràgraf de «Revista Popular» dona entenenent que els ànims s'havien escalfat i, per això mateix, s'havia creat caliu per a la polèmica. Les altres dues, «Revista Franciscana» i «La Veu del Montserrat», narren la romeria en to de lloança i sense cap esquerda, tot i que un dels moments més delicats fou la predicació del jesuïta P. Goberna, *que tan admirablemente sabe mover las fibras del corazón de los fieles, logró entusiasmar (...) aquella inmensa multitud de fieles, que prorrumpió en vivas al Papa, al Patriarca San Francisco de Asís...* Així ho explica el cronista de «Revista Franciscana»²⁷. La «Revista Popular» afegeix que *la multitud estaba conmovida, absorta ante aquel cuadro sin igual. Nunca habíamos visto nosotros cosa parecida, y tal vez no la volveremos a ver. Los oradores eran contestados repetidas veces con protestas de la enfervorizada muchedumbre y con vivas á Dios, á San Francisco y al Papa-rey. Grandes cosas oyó allí aquel inmenso pueblo y muy oportunas, y esperamos no las olvidará jamás²⁸.* La publicació satírica «La Vespa»²⁹ puntualitza un detall significatiu que fa més explícita la raó política de l'aplec. Destaca que un dels moments més importants de l'acte el protagonitzà el P. Goberna, el qual amb el crit «fora el liberalisme» va provocar una massiva resposta de la multitud que exclamà: «Fora!».

L'article de Verdaguer a «La Veu del Montserrat» esdevé un contrapunt de ponderació i d'equilibri. Informa que la trona des de la qual predicava el jesuïta Goberna era la central i, per aquesta raó, la més important de totes tres. D'altra banda, sabent com sabem per l'informe de l'arquebisbe de Tarragona que els bisbes no pogueren prendre la paraula perquè els cants desaforats de la multitud ho impedien, l'article de Verdaguer deixa entendre en

quin moment es produí l'incident. El poeta no ho explica, evidentment, però degué succeir a la cloenda dels actes: *Al cim del serrat hi havia plantat un altaret sota un dosser de branques y tapissos, ahont al moment d'arribar, celebrà la santa Missa un P. Franciscà. Al mateix temps dos germans seus predicadors, lo P. Granada y P. Balart dirigian la paraula sagrada al poble, deixant la trona central per lo zelós jesuïta, P. Goberna, que en breus y encesas paraulas feu l'elogi del Gran Patriarca Sant Francesch y demostrá la necessitat de sa devoció en nostre temps. Los valents himnes «Firme la voz» y «Lo Cant del pelegrí franciscà» coronaren las tres fervorosas pláticas, aixecant fins lo cel lo vol de sas estrofas entre crits de «viva» y murmuris d'oracions. Inmediatament nostre estimadíssim Prelat, lo Ilmn. Sr. D. Josep Morgades, donà la benedicció papal al inmens concurs agenollat á las plantas de son amorós é incansable pastor³⁰. Sospito que els cants que coronaren les tres predicacions paraleles amb l'acte de la missa foren els que anularen a los obispos hasta el punto de impedirles hablar, como querían, cantando desafortadamente³¹, segons l'informe de Benet Casamitjana. És fàcil d'imaginar una situació de tensa tibantor i de violència interna entre la jerarquia i el seu seguici, i la claca dels intransigents que volien acaparar l'acte i després encara se'n vantaven. Potser és per aquest motiu que Verdaguer, en un esforç de treure mordent a l'anècdota, esdevé l'únic cronista que insisteix en l'actuació dels bisbes. Segons el poeta l'immens concurs de pelegrins s'agenollà a les plantes de son amorós i incansable Pastor quan Josep Morgades donà la benedicció papal i no s'oblidà d'afegir que l'aplec ha estat un èxit *gracias á la Joventut Católica que la ha promoguda y gracias als Senyors Bisbes que la han benehida y secundada*³².*

Entrem ja en el darrer tram del partit. L'estiu de 1882, Verdaguer cavalcava a llocs d'un difícil equilibri: com a membre de la comissió organitzadora de la celebració del Setè Centenari del naixement de Sant Francesc s'havia compromès amb una acció absolutament marcada per l'integrisme. D'altra banda, per força havia de saber que l'opció de Sardà i Salvany diferia bon tros de la de Morgades, Collell i «La Veu del Montserrat». Per acabar-ho d'adobar, els estius eren per a dedicar-los al nou somni, al poema *Canigó*, i just aquell any, entre els uns i els altres —l'estada a Comillas, sobretot— li havien desballestat els projectes literaris dissenyats a l'avançada.

Que tenia consciència i potser no gaire bona de la jugada integrista del centenari de Sant Francesc ho demostren alguns rastres, el primer dels quals és que la seva presència en la comissió organitzadora fou purament nominal i decorativa. Qui sap si es devia limitar a suggerir l'indret del romiatge. Tot l'estiu fou fora de Barcelona i, el dia de l'aplec, sembla que no ocupà el lloc que li pertanyia com a membre de la comissió organitzadora. Ho remarca «Revista Popular» assenyalant que *el cristiano y fervorosísimo sacerdote poeta formaba parte de la procesión y confundido entre la multitud como verdadero hijo del pueblo*³³. La seva col·laboració literària consistí en els poemes del *Salteri Franciscà...*, suggeriment de Jaume Collell, i aquesta ressenya del romiatge per a «La Veu del Montserrat». De tota manera, el rastre més

significatiu, a parer meu, d'aquest desconcert pel fet de jugar en ambdós equips alhora i el punt de mala consciència que abans he suggerit es troba en una de les lletres a Collell d'aquell mateix estiu (primera quinzena d'agost). Des de Comillas, Verdaguier lamenta que *la marejada que eixecaren los periodichs nocedalins segueix, y segueix algun mortificant a tu y a les autoritats vigatanes tan respectables*³⁴.

Formava part de la comissió organitzadora però no ocupà el lloc que li pertocava en la processó. Fou utilitzat pels integristes i acceptà, conscientment o inconscient, que fos així. Va escriure un article periodístic que era l'únic que enaltia la presència dels bisbes i rebaixava els plantejaments de l'ultramontanisme. I féu, per torna i a corre-cuita, els deures suggerits per Collell, el *Salteri Franciscà. Romancets sobre la prodigiosa vida del Patriarca Sant Francesc*. No sé si, de tot plegat, se'n pot dir nedar i guardar la roba, o bé es pot allegar ignorància, o poc sentit pràctic, o manca de perspicàcia política. En tot cas, vist a l'engròs, sembla que féu una cosa semblant a les actuacions de les estrelles del bàsquet de la N.B.A. que, en partits de lluïment, acostumen a jugar mitja part en cadascun dels equips.

Notes

1. «Settimo Centenario della nascita di S. Francesco di Assisi». Periodico pubblicato per cura del Comitato promotore. Assisi. Tipografia Sensi, 1878-1883. Es tractava d'una publicació mensual que sortia el dia 26 de cada mes. El primer número aparegué el juliol de 1878 i, cada any, els dotze exemplars eren relligats en un volum de 288 pàgines. En conjunt en sortiren cinc, de volums.

2. «Revista Franciscana» (Any IX, núm. 105, setembre de 1881), pàgines 229-230.

3. «Revista Franciscana» (Any X, núm. 111, març de 1882), pàg. 70.

4. «Revista Franciscana» (Any X, núm. 115, juliol de 1882), pàgs. 215-217. «Revista Popular» (Any XII, núm. 604, 6 de juliol de 1882, pàg. 14/ núm. 605, 13 de juliol de 1882, pàg. 30).

5. *Ibidem* nota anterior.

6. Manllevo la informació del volum de Joan Bonet i Casimir Martí, *L'integrisme a Catalunya. Les grans polèmiques: 1881-1888*. Editorial Vicens Vives/Fundació Caixa de Barcelona. Barcelona, 1990. Pàg. 134.

7. Joan Bonet i Casimir Martí, *L'integrisme a Catalunya. Les grans polèmiques: 1881-1888, op. cit.*, pàg. 43.

8. *Epistolari de Jacint Verdaguier*. Volum III (1880-1882). Transcripció i notes a cura de J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas. Editorial Barcino. Barcelona (1971) Carta 252. Pàg. 98.

9. «La Veu del Montserrat» (Any V, núm. 27. *Op. cit.* pàg. 213). L'entusiasme de Collell davant la festa és evident i queda prou reflectit en la nota que redacta. *Ab intima satisfacció hem vist que no's passarà per alt en nostra terra la memorable fetxa del VII Centenar del Benhaurat naxement del Serafi d'Assis. Quant l'Italia y altres*

nacions se preparan per fer solemne commemoració del gran Patriarca, no podia faltar-hi Catalunya, que's vegé especialment afavorida ab la visita de l'inflamat heralt del amor de Deu. Popularíssim es Sant Francesch á Catalunya, molts y grans convents tingué l'Ordre de Fra-menors en nostra patria, la Tercera Ordre vivent encara en moltas poblacions dona fruyts de santa vida, y ara l'unic hábit religiós que's veu en nostras comarcas es lo humil sayal dels fills de Sant Francesch... No deixa de ser sospitós, per tant, el marginament del qual fou objecte en la comissió organitzadora.

10. N'he vist una colla d'exemplars, alguns amb la traducció a la qual es refereix Collell de *I Fioretti*... a la Biblioteca Episcopal del Seminari de Barcelona. La col·lecció que guarden a «La Veu del Montserrat» és incompleta i —potser per aquest mateix motiu— sense relligar. Bona part dels exemplars de la publicació vénen protegits, encara, per aquesta camisa, un plec de quatre pàgines on es publicaven la informació litúrgica de la setmana i un gruix important d'anuncis.

De fet, Collell ja ho explica en el pròleg de l'edició de *Les Floretes de Sant Francesch*. Vic. Gazeta Montanyesa, 1909: *Y veus aquí, lector estimat, que al celebrarse, en l'any 1882 lo seté Centenari del naixement del «poverello» d'Assís, pensí que seria la millor ofrena que jo podria fer als constants llegidors de ma revista, LA VEU DEL MONTSERRAT, publicant cada dia en són folletí algun capítol de les «Floretes»; commemorant aixís, de forma piadosa y ensemps literaria, aquella data gloriosa que doná ocasió a tan espléndides manifestacions del mon catòlich y de les quals fou inspirador y cap-davanter lo gran Papa Lleó XIII* (pàg. 8).

11. «Revista Popular» (Any XII, núm. 601, 22 de juny de 1882).

12. Joan Bonet i Baltà i Casimir Martí, *L'integrisme a Catalunya. Les grans polèmiques 1881-1888*. Op. cit., pàg. 132-133.

13. *Epistolari de Jacint Verdaguer. Volum III (1880-1882)*. Transcripció i notes per J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas. Op. cit., vegeu la carta 312.

14. El poema fou publicat a «La Veu del Montserrat» (Any V, núm. 21, 27 de maig de 1882) amb la indicació *Poesia tramesa a Sevilla per les festes del Centenar de Murillo*. Després, Verdaguer incorporà el poema a *Sant Francesch* (1895), amb el títol *La Immaculada Concepció*.

15. «Revista Popular» (Any XII, núm. 598, 1 de juny de 1882).

16. Vegeu nota 6.

17. La carta del bisbe Morgades a la «Junta Organitzadora de la peregrinació franciscana», datada el 26 de juliol de 1882 fou reproduïda a «Revista Popular» (Any XII, núm. 610, 17 d'agost de 1882, pàg. 111) i a «Revista Franciscana» (Any X, núm. 117, setembre de 1882, pàg. 151).

18. Fèlix Sardà i Salvany, *¿Se viene V. a la romería franciscana?* («Revista Popular»). Any XII, núm. 614, 14 de setembre de 1882, pàgs. 167-168). *¿Romerías? ¿Y qué se saca de eso?* («Revista Popular», Any XII, núm. 619, 19 d'octubre de 1882, pàgs. 261-264).

19. *¿Se viene V. a la romería franciscana?* Op. cit., pàg. 167.

20. *¿Romerías? ¿Y qué se saca de eso?* Op. cit., pàg. 261.

21. *Romerías? ¿Y qué se saca de eso?* Op. cit., pàg. 263-264.

22. He elaborat la crònica de la diada franciscana a partir de la informació de les tres revistes: «Revista Franciscana», «Revista Popular» i «La Veu del Montserrat». Lògicament, les informacions es repeteixen amb ben poques variants, tot i que n'hi ha alguna de ben significativa. Per no multiplicar el nombre de citacions i referències he anat triant les que m'han semblat més adients i significatives en cada cas.

23. Jacint Verdaguer, *La romería á Sant Francesch s'hi moria*. «La Veu del Montserrat» (Any V, núm. 41, 14 d'agost de 1882, pàgs. 324-325).

24. «Revista Franciscana» (Any X, núm. 119, novembre de 1882). *Peregrinación franciscana al Llano de Vich* (pàgs. 192-198).

25. «Revista Franciscana» (*Peregrinación franciscana al Llano de Vich*). *Op. cit.*, pàg. 195, diu: *Detrás del altar provisional colocáronse los ganfalones y las cruces procesionales de los distintos pueblos que habían asistido. Nosotros llegamos a contar hasta treinta y cinco; pero hubo quien contó diez más. Una persona que tomó apuntes exactos a medida que iban llegando las agrupaciones, nos dijo que había contado hasta treinta y cinco mil peregrinos, añadiendo que no contaba los que iban llegando sin formar procesión (...) Entre las diferentes personas que tomaron apuntes se convino en que no bajaban de cuarenta mil los peregrinos que asistieron a este acto, a pesar de lo cual no hubo que lamentar el más ligero incidente.*

26. L'informe de l'arquebisbe Benet Vilamitjana ha estat publicat per Vicente Carcel Orti, *Los obispos españoles y la división de los católicos. La encuesta del Nuncio Rampolla*. «Analecta Sacra Tarraconensia». núm. 55-56 (1982-1983), pàgs. 151-154.

27. «Revista Franciscana», (*Peregrinación franciscana al Llano de Vich*). *Op. cit.*, pàg. 195.

28. Fèlix Sardà i Salvany, *Nuestras campañas franciscanas*. «Revista Popular». (Any XII, núm. 618, 12 d'octubre de 1882, pàg. 255).

29. «La Vespa», núm. 28, 22 d'octubre de 1882, pàg. 1-2.

30. Jacint Verdaguer, *La romeria á Sant Francesch s'hi moria*. «La Veu del Montserrat» (*op. cit.*, pàg. 324).

31. Informe de l'arquebisbe de Tarragona, Benet Vilamitjana. Vegeu la nota 26.

32. Jacint Verdaguer, *La romeria á Sant Francesch s'hi moria*. «La Veu del Montserrat» (*op. cit.*, pàg. 324).

33. Fèlix Sardà i Salvany, *Nuestras campañas franciscanas*. «Revista Popular» *op. cit.*, pàg. 255.

34. *Epistolari de Jacint Verdaguer, Volum III (1880-1882)*. Transcripció i notes per J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas. *Op. cit.*, carta núm. 314 (pàg. 228).